

タイ語文献について (I)

— Nangsū Čhaek nai Kan Kusun —

石 井 米 雄

本稿はタイにおいて出版されているタイ語文献を可能な限り具体的な形で紹介し、今後これらのタイ語文献を利用してタイに関する特定研究を行おうとする研究者の便に供することを目的とする。

タイ語文献を網羅的にとりあげた文献目録は、わが国はもとより欧米諸国においてもまたタイ自体においてもまだ刊行されていないようである。

これまで行われたタイ語文献の紹介としては、まず歴史の分野では P. Petithuguenin: "Notes critiques pour servir à l'histoire du Siam" *BEFEO* 16. 1916. pp. 1~21. が基本的であるが、この論文の現れた当時はタイ語文献の刊行が今日ほど盛でなかったため、ここに収録されているタイ語文献の数はあまり多くない。「国王親筆版」の名で知られているアユタヤ史 (*Phraratchaphongsawadan chabap Phraratchahatthalekha*) の巻頭にのせられたダムロン親王の史籍解題 ("Tamnan Nangsū Phraratchaphongsawadan" pp. 1~50) は O. Frankfurter によって英訳され *JSS* に発表されている。

この論文はスコータイ史、アユタヤ史の基本的な文献を一通り網羅しており有益であるが、英訳は文献名までも英訳してしまっているので原本との照合がやや不便である。戦後はとくに米国の学者を中心にタイ語文献の利用が盛であるが、中でも W. F. Vella: *Siam under Rama III*. New York, 1957. の pp. 148~156 所載の Bibliography I. Materials in the Siamese Language には簡潔な annotation と共に 80 点余のタイ語文献が紹介されており、きわめて有益である。

- 1) タイ語の表記法は W. F. Vella が *Siam under Rama III* で用いた方法に従う。
- 2) タイのチュラロンコン大学 (Čhulalongkōn Mahawitthayalai) から先年、タイに関する欧米諸国語の文献目録 (Čhulalongkōn University: *Bibliography of Material about Thailand in Western Languages*. Bangkok, 1960) が出版され、これに引続きタイ語文献目録を作成中であると聞くが、未見である。
- 3) Prince Damrong: "The Story of the Records of Siamese History" *JSS* 11, pt. 2. 1915. Reprinted in *The Siam Society Fiftieth Anniversary Commemorative Publication*. vol. 1. Bangkok, 1954. pp. 79~98.

文学の領域では P. Schweisguth: *Etude sur la littérature siamoise*. Paris, 1951. 409p. が最も詳しい。

JSS のタイ語文献紹介 Recent Siamese Publications は、近刊の主なタイ語の書籍（後述の Nangsū Čhaek を含む）をとりあげ毎回かなり長文の批判的解説を行っており見逃せぬ資料となっている。

これまでわが国では、タイ語文献の組織的紹介がほとんど行われなかったが、これはわが国のタイ語研究者の数が少なかったという理由のほかに、後述するようなタイの特殊な出版事情にさまたげられて、タイ語文献の入手が著しく困難であったことに大きな原因があるものと思われる。

しかしタイ全体の教育水準が上昇し、読書需要が増大するにつれ、通常の商業ベースによる出版も次第に活発となりつつあるので、今後はタイ語図書の手もやや容易となり、わが国におけるタイ語文献の利用度は大いに高まるものと期待される。そこで今回は、タイ国独特の出版形態であり、且つタイ語の重要文献の大半がこの形によって出版されているいわゆる Nangsū Čhaek nai Kan Kuson 或いは略して Nangsū Čhaek (頒布本) と呼ばれるタイ独自の出版物につき解説し、これに引続いて行う予定の個々の文献紹介への序説としたいと思う。

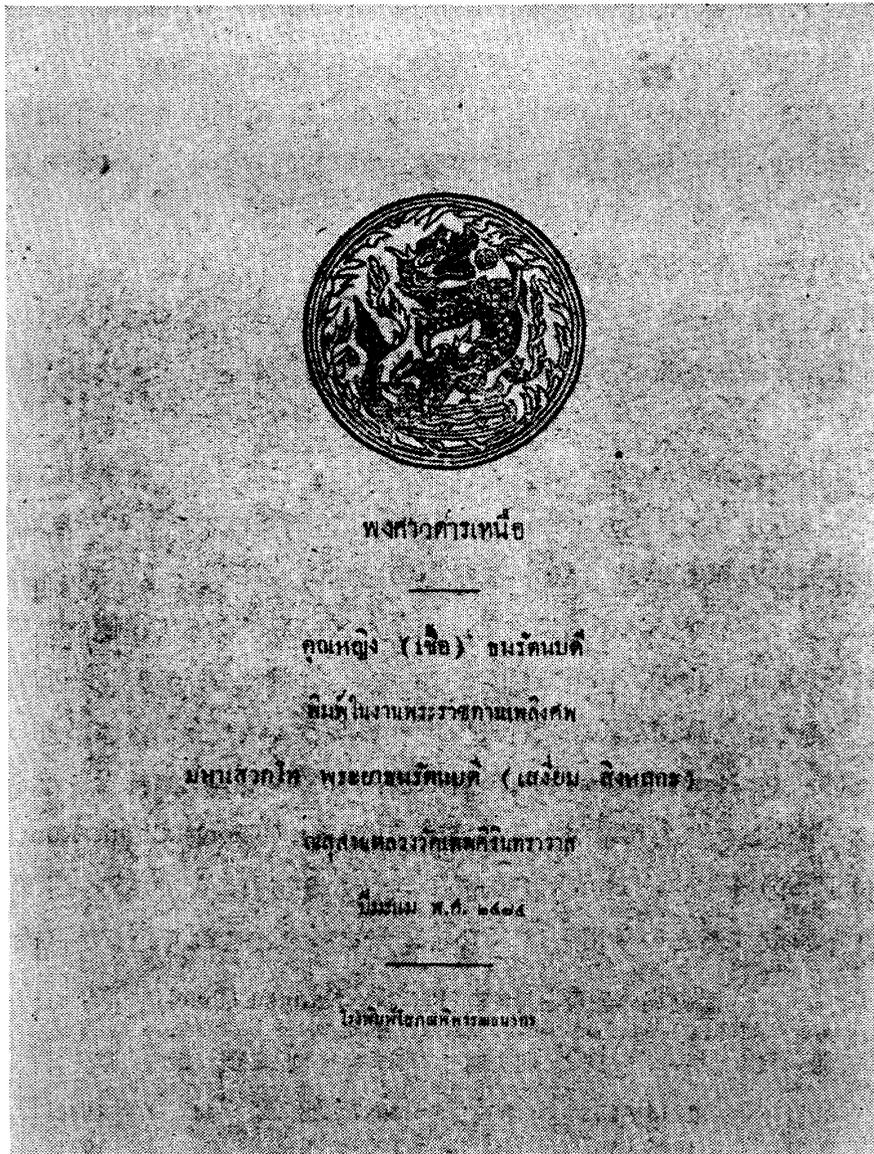
Nangsū Čhaek とは、Ngan Kuson と呼ばれる個人的な宗教上の諸行事を行うにあたり、この行事に参加し、奉仕した参会者に対する一種の「引出物 (Khong Cham Ruai)」として行事の主催者 (Čhao Phap) により “čhaek (頒布)” される書物のことである。宗教行事の「引出物」として書物を頒布するという慣習は 1876年に始まったとされているが（後述 pp. 11f. 参

(別表) 芸術局の許可を得て刊行された Nangsū Čhaek

年 度	冊 数	年 度	冊 数	年 度	冊 数	年 度	冊 数
1901 / 2	1	1914 / 15	35	1927 / 28	44	1940	22
1902 / 3	1	1915 / 16	18	1928 / 29	74	1941	32
1903 / 4	3	1916 / 17	38	1929 / 30	68	1942	15
1904 / 5	2	1917 / 18	33	1930 / 31	53	1943	13
1905 / 6	4	1918 / 19	44	1931 / 32	55	1944	13
1906 / 7	3	1919 / 20	60	1932 / 33	41	1945	3
1907 / 8	5	1920 / 21	78	1933 / 34	28	1946	12
1908 / 9	4	1921 / 22	61	1934 / 35	38	1947	22
1909 / 10	3	1922 / 23	68	1935 / 36	46	1948	30
1910 / 11	6	1923 / 24	78	1936 / 37	47	1949	25
1911 / 12	10	1924 / 25	78	1937 / 38	34		
1912 / 13	21	1925 / 26	84	1938 / 39	39		
1913 / 14	11	1926 / 27	68	1939 / 40	44	計	1,615

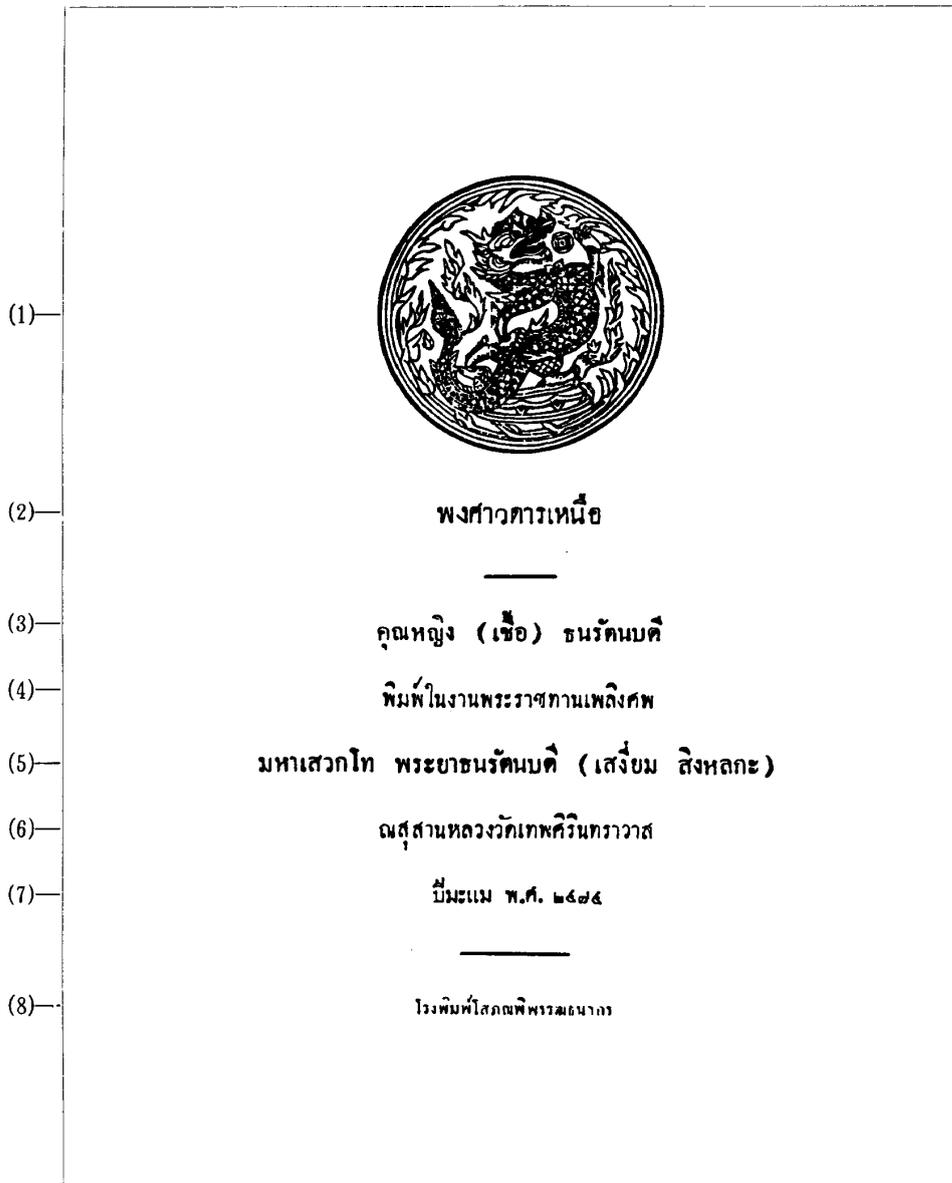
(註) 原本は仏歴によっている。1939年まで仏歴は4月～3月であった。例えば仏歴2444年は1901年4月から1902年3月まで。1940年法律により歴年は1月～12月と改められた。したがって仏歴2483年(1940年)は9カ月しかない。

(イ)
表
紙

照), これが今日のように広く一般に普及したのはようやくラーマ6世(1910~1925)になってからのことである(別表参照)。Ngan Kuson と呼ばれるいわゆる功德を生ずる儀式としては, Nangsü Čhaek に関する限り, 「葬儀(Ngan Sop)」が最も多い。この場合頒布される書物は Nangsü Čhaek nai Ngan Sop と呼ばれる。この外「誕生祝」(N.Č. nai Ngan Tham Bun Wan Koet), 「賀寿の祝」(N.Č. nai Ngan Tham Bun Ayu, たとえば Khrop Sam Rop 満36才, Khrop Ha Rop 還暦など) またかつての王族・貴族の昇叙・昇任等の祝賀(N.Č. nai Ngan Chalong Lüan Krom 又は Lüan Yot Bandasak) の場合などがある。

印刷頒布される書物の内容は喪主などその刊行者により各人各様で一概には言えない。例えばソクラー県出身の人の葬儀に際し「ソクラー年代記」を刊行すると言う場合に見られるよう故人と何らかの関係をもったテーマが選ばれる場合もある。又故人が作家であった場合

はその遺著が刊行されることもある。又故人とは無縁であるが、偶々その書物の刊行が望まれているという理由で本の選択がなされる場合もある。

国立図書館 (Hq Samut haeng Chat) は多数の “Nangsü Khqi”⁴⁾, “Bai Lan (貝多羅葉)” を所蔵しているが、これらの文献の刊行はほとんど Nangsü Čhaek の形をもって行われて来た。(最近に至り、かつて Nangsü Čhaek として出版された書籍中需要の固定したものを商業出版社がとりあげ商業ベースで出版をはじめようになった。)

上述の理由により歴史、文学等の領域で資料とするに足る文献の大半は Nangsü Čhaek で

4) Khqi (Streblus asper) の樹皮を材料としてすいた紙を用いた横型折本。現存するタイの古写本中紙を用いたものは概ねこの形態をとる。紙の地色により二種に分れ、黒色のものを Samut thai dam, 白地のものを Samut thai khao という。

あるが、1901年から1949年までに、Nangsü Čhaek として出版された国立図書館所蔵本の数は延1,615冊に達している（別表参照）。その内容はすべて芸術局の刊行した2冊の目録⁵⁾中に収録されている。

Nangsü Čhaek の体裁：

ここで Nangsü Čhaek の代表的なもの一点を選び出し、写真について具体的に解説することとしたい。選んだ書物は The Northern Annals としてよく知られている *Phongsawadan*

5) (イ) 国立図書館所蔵本刊行目録索引第1巻 (*Saraban Khon Rŭang Lem 1 nai Nangsü Phim Čhak Ton Chabap khong Hq Samut haeng Chat P.S. 2444 thŭng P.S. 2470. Bangkok, 2484. 289p.*), (ロ) 国立図書館所蔵本刊行目録 (*Banchi Nangsü thi Phim Čhak Ton Chabap nai Hq Samut haeng Chat. Bangkok, 1949 (?) 36p.*) タイ語文献目録のない現在では(イ)(ロ)いずれも重要な価値をもつ文献といえよう。

(1)

คำนำ

(2)

คุณหญิง (เชื้อ) ธนวิมลรัตน์ จะจัดการปลงศพ มหาเสวกโท
พระยาธนวิมลรัตน์ (ตั้งยม สิงหทะว) ผู้ดำริ ใควพิพพ์หนังสือแจก
ในเขตพระราชทานเพลิงศพเรื่องหนึ่ง จึงมอบฉันทะให้พระยาสาธกกิจ
ประมวณมาแจ้งความต่อราชบัณฑิตยสภา เพื่อเลือกหาหนังสือที่ประสงค์
พระยาสาธก ๑ พอใจหนังสือพงศาวดารเหนือซึ่งพิมพ์รวมอยู่ในหนังสือ
ประชุมพงศาวดารภาคหนึ่ง จึงขออนุญาตพิมพ์ในงานนี้ กรมการราช
บัณฑิตยสภาอนุญาตให้ตามปรารถนา

(3)

เมื่อพิมพ์คราวก่อน กรมการหอพระสมุด ๑ ได้แจ้งไว้ว่าหนังสือ
พงศาวดารเหนือ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแต่ยังคงค้าง
พระเกียรติยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล มีรับสั่งให้พระวิเชียร
ปรีชา (น้อย) เป็นผู้รวบรวมเรื่องมาเรียบเรียง เมื่อปีเถาะนพศก
จุลศักราช ๓๑๖๗ พ.ศ. ๒๓๕๐ คั้นฉบับที่มีในหอพระสมุด ๑ มีบานแผ่น
ดังนี้

เจ้าพระพุทเจ้า พระวิเชียรปรีชา น้อย เจ้ากรมราชบัณฑิตขอ
ได้รับพระราชทานเรื่องเรื่องสยามราชพงศาวดารเมืองเหนือตั้งแต่บรรพ
สร้างเมืองสุวรรณนาลัยเมืองสุวรรณโลก ได้ด้วยราชสมบัตินี้ ทรงพระนาม
พระเจ้าบรมราชาธิราช เป็นลำดับลงมาจนถึงพระเจ้าอยู่หัว ทรงกรุงศรี
อยุธยาโบราณราชธานี โดยกำลังสติปัญญาตั้งกานูรูปอนน้อย ทุกเกล้า
ทุกกระหม่อมถวาย ขอบพระ

Nua である⁶⁾。

Nangsū Čhaek の装丁はほとんどが紙装であるが、刊行者に資力がある場合には限定部数についてのみ革装、レザー装などを作成して特に身分の高い参会者に対する頒布用として用いることもある。

図版 (イ) (ロ) に示すように表紙と扉は全く同一の体裁である場合が多い。

(1) は原本所蔵者たるワチラヤン図書館 (国立図書館の前身) の印章である。芸術局の印章

6) 本書はすでに1850年に J. B. Pallegoix によって紹介されており (D. J. B. Pallegoix: *Grammatica Linguae Thai*. Bangkok, 1850. pp. 158-160.) 後に M. C. Notton はその全訳を試みている (M. C. Notton: *Légendes sur le Siam et le Cambodge*. (*Annales du Siam* vol. 4.) Bangkok, 1939. II-118p.).

には Gaṇeṣa が用いられる。

- (2) 題名：Phongsawadan Nūa.
- (3) 喪主の姓名，この例の場合では故人の未亡人：Khunying (Chūa) Thanarat.
- (4) 印刷の因縁：火葬に際し国王より火を賜わる儀式を行うにあたり印刷した，とある。
- (5) 故人の姓名：Mahasawek Tho Phraya Thanarat (Sangiam Singhalaka)
- (6) 火葬の場所：テープシリ寺院
- (7) 日付：仏歴2474年未年
- (8) 印刷所名：Sophon 印刷所

大抵の場合扉に続いて故人の写真が掲げられる (図版 ㉞)。

これに「序文」が続く。序文は原本が国立図書館の場合であれば，その館長，王立翰林院な

(㉞) 序文 (続)

๑

หนังสือที่รวมไว้กว่าพงศาวดารเหนือ นั้นจริงเป็นหนังสือหลายเรื่อง
 มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่เดิมดูเหมือนจะจำได้เป็นเรื่องต่าง ๆ กัน คงจะ
 ได้เอามารวบรวมและแต่งหัวต่อเชื่อมให้เป็นเรื่องเดียวกันภายหลัง ผู้
 ฉะเพาะฉบับของ พระวิเชียรปรีชาวิเชียรเรียงอยู่ข้างจะไขว่ไขว่ต้น
 มางที่เรื่องเดียวกันเล่าซ้ำเป็นสองหนก็มี หนังสือพงศาวดารเหนือ
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็น
 ครั้งแรก เมื่อมีมะเส็งเอกศก จุฬศักราช ๑๒๓๑ พ.ศ. ๒๔๓๒ มีเรื่อง
 คำนานพระแก้วมรกตอยู่ข้างท้ายด้วย ในการพิมพ์ใหม่ครั้งนี้ เพื่อจะ
 ให้สะดวกแก่ผู้อ่าน จึงได้ตั้งชื่อเรื่องไว้ทุก ๆ เรื่อง และเรื่องที่เล่าซ้ำกันก็
 ได้คัดออกเสีย แต่ผู้อ่านพึงเข้าใจว่า หนังสือพงศาวดารเหนือพิมพ์ตาม
 ฉบับเดิม มิใช่ดัดแปลงเนื้อหาคงความจริงแท้ของเรื่องราวไว้ในที่
 ในการพิมพ์หนังสือเรื่องนี้เจ้าภาพได้เขียนประวัติผู้พิมพ์มา ขอ
 ให้พิมพ์ไว้เป็นที่ระลึกด้วย จึงได้พิมพ์ไว้ดัดค่านับไป

ราชบัณฑิตยสภา
 วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๔

ประวัติพระยาอนวัตนบัต

มหาเสวกโท พระยาอนวัตนบัต (เสงี่ยม สิงหตะ) เป็นบุตร
ขุนสิงห์สาคร (แดง สิงหตะ) เกิดเมื่อวันที่ ๓๓ กันยายน พระพุทธ
ศักราช ๒๔๓๘ ตรงกับวันพุธ เดือน ๓๐ แรม ๔ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๒๔๓๘
(พ.ศ. ๒๔๓๘) เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลที่ ๕ เมื่ออายุได้ ๓๓ ปี ได้เข้า
ศึกษาวิชาหนังสือไทย ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบจนมีอายุได้ ๓๖ ปี
สอบไล่ได้แล้วออกจากโรงเรียน ถึงวันที่ ๓๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ ถวาย
ตัวเป็นมหาดเล็กพิเศษอยู่เวรศักดิ์ รับพระราชทานเงินเดือนตั้งแต่ ๘ บาท
ถึง ๖๐ บาท

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์
เป็นนายรองต้นของราชบรรพการ ได้รับพระราชทานเงินเดือนตั้งแต่ ๘๐ บาท
ถึง ๘๐ บาท

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นนายพิจิตรบรรพ
การหุ้มแพร เงินเดือนตั้งแต่ ๓๐๐ บาท ถึง ๓๖๐ บาท

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๘ โปรดเกล้าฯ ๑ เดือนบรรดาศักดิ์ขึ้นเป็นนายจ่าย
เวรศักดิ์ เพิ่มเงินเดือนขึ้นเป็นเดือนละ ๒๐๐ บาท จนถึง ๓๐๐ บาท

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ ในรัชกาลที่ ๖ โปรดเกล้าฯ ๑ เดือนบรรดาศักดิ์
ขึ้นเป็นพระครูนวกษา มียศเป็นหัวหน้ามหาดเล็ก เงินเดือนตั้งแต่ ๔๐๐
บาท ถึง ๗๐๐ บาท

どの名で行われることが多い (図版(二)(ホ))。

(1) 序文 (Kham Nam という)

(2) この部分は Nangsū Čhaek として当該の書物がえらばれたいきさつについて説明が行われるのが普通である。

この本の例でみると、喪主である Khuning Thanarat が亡夫の遺体を茶毘に附すにあたり 国王陛下より火葬の火を賜わる (Phraratchathan Phloeng Sop) こととなったのでその際頒布すべき N. Č. 一点の選択および王立翰林院との連絡を Phraya Sakon 某に委嘱したところ、Phraya Sakon はすでに刊行されたことのある «Phongsawadan Nūa» を希望し翰林院に対し同書の印刷についての許可を求めて来たので許可を与えた、とある。

(3) この部分は《Phongsawadan Nūa》自体についての解説である。この部分が拡大され独立した論文をなす場合にはテキストの直前に解説としておかれることが多い。

(4) この部分は喪主の善行に対する頌辞をもってしめくくりとする場合が多い。

(5) 序文の筆者＝原本の印刷許可者：王立翰林院

(6) 日付：仏歴2474年11月21日

序文につづいて故人の略歴などが来る場合が多い。タイ人は一般に生前自己の履歴を公にすることを好まぬ傾向があるのでこの部分は Who Was Who としても利用価値がある (図版(ハ))。これに目次 (Saraban) が続く (図版(ト))。

ここから本文に入る (図版(チ))。

以上が Nangsū Čhaek の典型的な例であるが、Nangsū Čhaek の習慣が一般化するにつれ

สารบาญ	
บานแผนก	หน้า ๓
เรื่องพระยาจักร์คำคั่งจุลศักราช	๓
เรื่องสร้างเมืองสุวรรณโลก	๔
เรื่องอรุณกุมารเมืองสุวรรณโลก	๗
เรื่องพระเจ้าศรีธรรมไตรปิฎก	๓๗
เรื่องสร้างเมืองพิษณุโลก	๓๘
เรื่องสร้างพระชินสีห์ พระชินราช	๓๙
เรื่องสร้างเสนาราชนคร	๔๔
เรื่องพระยาภูพวรรณคิสังเมืองต่าง ๆ	๔๕
เรื่องทักตีปนา	๔๖
ทำเนียบคณะสงฆ์	๔๖
เรื่องพระร่วงสุโขทัย	๔๗
เรื่องพระยาแก้ว	๔๘
เรื่องพระนเรศวรหงษา	๔๗
เรื่องพระเจ้าสุธรรมนาถ	๔๘
เรื่องพระมาตเเจคีย์	๔๗
เรื่องพระยาทอง	๕๕
เรื่องพระเจ้าอยู่หัวทอง	๖๐
เรื่องพระบรมราชาเมืองสุวรรณโลก	๖๘
เรื่องขุนตั้งหงษาคร	๗๐

(ト)
目
次

บานแผนกเดิม

๑ คุณมีศักดิ์ ลูกศิษย์ ๑๒๓๓ สืบปดั่งเจ้ากรมขุนมณฑกภาพักษ์
 เอกาทศมีศักดิ์สุวรรณปริเขตกาดกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา
 จุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุษยรัตนราชวโรวงศ์ วรุตมพงศ์
 บริพัตร วรดิยราชินิกโรคม จากุรัตนบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรม
 ชรมิกมหาราชราชวิราช บรมนารถบพิตรพระเจ้าอยู่หัว อันเถลิงถวัลยราช
 บรมราชภิเษก ผ่านพิภพกรุงเทพรมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรา
 ยุชยา มหาคิติกภพพรรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน
 เด็จเจ้าออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยมโหฬารวิชัยนิมิต โดยเสด็จอุตราภิมุข
 พรหมอภัยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยเฝ้า
 เมืองบาทบงกษมาศ จึงพระบาทสมเด็จพระบรมนารถบพิตรพระเจ้าอยู่หัว มี
 พระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสตั้งพระเจ้าราชว
 วงศ์เธอ กรมหมื่นอภัยรสาธิตเสด็จไป จางวางกรมพระอาทิตย์และ
 กรมอภัยรพีพัฑ์ ให้จัดหาหนังสือเรื่องพระราชพงศาวดารกำกับกษัตริย์ใน
 ประเทศต่าง ๆ สร้างไว้สำหรับทรงทอดพระเนตรเป็นเครื่องประดับพระ
 บัญญาและสำหรับแนบติดสืบไป จึงพระเจ้าราชววงศ์เธอ กรมหมื่น
 อภัยรสาธิตเสด็จไป ได้จัดเอาตึกของเรื่องพระราชพงศาวดารกำกับ
 กษัตริย์ในประเทศต่าง ๆ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายหลายภาษา และ
 เรื่องพระราชพงศาวดารฝ่ายประเทศสยามนี้ นักปราชญ์และผู้มีบรรดาศักดิ์
 ไทพั้งได้รู้เรื่องด้วยกันเป็นอันมาก ก็กล่าวตั้งแต่พระเจ้าอยู่หัวเป็นปฐม

この体裁にも個人の趣味を加えた各種の変種が現われるようになっている。

Nangsū Čhaek の由来：

「引出物」(Khong Cham Ruai) として書物が頒布された最初は 仏歴 2419 年 (1876/77) に Aksorasanasophon 殿下が Krommamün から Krommakhun に昇任した祝賀の宴に, Non-thukapakaranam なる書を印刷頒布したことに始まると言われているが当時は印刷用の洋紙がきわめて高価であったため同殿下のように王室印刷局の監督者という特別の立場においてはじめてよく為しえたことであり, この後に続く者はなかったという⁷⁾。

1880年に至り, チュラロンコン王ラーマ 5 世 (1868—1910) が水死したスナンタ王妃と愛児

7) Sanguan Ankhong: *Singraek nai Mūang Thai*. Chut 3. Bangkok, 1960. pp. 461f.

の霊を弔うためその葬儀に際して読誦用經典10,000部を印刷して僧伽に寄進している⁸⁾。

その後 Nangsū Čhaek の習慣は次第にひろまり、バンコック歴108年(1890/91)には Čhao Phraya Mahintharasakthamrong が満70才の賀寿の祝を行った際仏教書一点を印刷頒布したが、これが誕生、賀寿の祝賀に Nangsū Čhaek を印刷した最初といわれる⁹⁾。

10年後の仏歴2443年、バンコック歴119年(1900/1)バンコックの Benčhamabōphit 寺院内に今日の国立図書館の前身たる Hō Phutthasanasangkhaha が設立され、Krom Phra Sommot-amōraphan が館長に就任した。Sommot 殿下は同文庫の所蔵本を整理して目録を作成したがこれらの書物を諸行事(Kan Kuson)の「引出物」として印刷刊行し、同文庫所蔵本の普及をはかると同時に散逸を防ぐことを考え出した。同殿下のかかる構想は仏歴2444年(1901/2) Čhao Khum Čhom Manda Samli の葬儀に際し、Krommamūn Phongsadisonmahip が読誦用經典(*Nangsū Rūang Suatmon*)一卷1,000部を印刷し、Phranangčhao Sukhumanmarasi に献上したのをはじめとし、次々と賛同者を得、同文庫所蔵本を乞うて印刷に付し Nangsū Čhaek とする者の数は次第に増加して行った¹⁰⁾。Phutthasanasangkhaha 文庫はその後 Hō Samut samrap Phranakhōn を経て今日の国立図書館と発展したが、同図書館の所蔵本を Nangsū Čhaek として印刷刊行する習慣は今日益々盛んとなっている。

参 考 文 献

1. Krom Phra Damrong Rachanuphap: *Tamnan Hō Phrasamut; Hō Phramonthiantham, Hō Wachirayan, Hō Phutthasanasangkhaha lae Hō Samut samrap Phranakhōn*. Bangkok, B. E. 2459 (1917). 136p.
2. Nai Yim Panthayangkun: *Saraban Khon Rūang Lem 1 nai Nangsū thi Phim čhak Ton Chabap khōng Hō Samut haeng Chat P. S. 2444 thūng P. S. 2470*. Bangkok, B. E. 2484 (1941). ii+289p.
3. Hō Samut haeng Chat: *Banchi Nangsū thi Phim čhak Ton Chabap nai Hō Samut haeng Chat P. S. 2471 thūng P. S. 2492*. Bangkok, 194 (?). 36p.
4. Hō Phra Samut Wachirayan: *Banchi Khamphi Phasa Bali lae Phasa Sanskrit an mi Chabap nai Hō Phra Samut Wachirayan samrap Phranakhōn mùa Pi Wōk P. S. 2463*. Bangkok, B. E. 2464 (1921). iii+153p.
5. G. Coedès: *The Vajirañāna National Library*. Bangkok, 1924. 39p.

8) op. cit. p. 464.

9) op. cit. p. 468.

10) Krom Phra Damrong Rachanuphap: *Tamnan Hō Phrasamut*. P. S. 2459 (1917) p. 43, p. 52f.